

*Shared Experience
Споделен опит*

ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ – ОТ ТЕОРИЯ КЪМ ПРАКТИКА

Еленка Иванова

*ЦДГ „Щастливо детство“ – Враца
Филiaal „Незабравка“ – с. Три кладенци*

Резюме. Статията е свързана с правата на детето, принадлежащо на етническо, езиково религиозно и езиково малцинство. Група „Незабравка“ – с. Три кладенци, е разноетническа (българи и роми). Различният език, различните празници, танци и обреди са нещо красиво, което се открива само когато има толерантност. Създадените традиции в детската градина съдействат за възпитание в интеркултурна среда. Тя е място, където децата от различни етноси имат възможност да разгърнат индивидуалния си потенциал и да заживеят приятелски, познавайки правата си, защитавайки собствената си идентичност. В статията са описани различни обичаи и традиции в организирани празници, които съдействат за усвояване и анализиране на морални ценности и добродетели.

Keywords: children's rights, minority, tolerance, customs, traditions, multicultural education

„Дете, принадлежащо на етническо, религиозно и езиково малцинство, не може да бъде лишавано от правото да се ползва от собствената си култура и религия или да говори собствения си език.“

Конвенция за правата на детето

Всеки народ има свои традиции, обичаи и език и именно те го правят уникален и го отличават от останалите. Културното наследство на всеки един народ притежава неповторима национална самобитност, изтъкана от душевност, добродетели и морални ценности. Традициите не само изграждат отделните етноси, но и изграждат самия човек и затова тяхното съхраняване и предаване на поколенията е от съществено значение.

Интеграцията, като взаимодействие между хората и механизъм за тяхното взаимно опознаване и възприемане, е преди всичко толерантност. На 16 ноември 1995 г. 28-ата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО в Париж приема Декларацията за принципите на толерантността. В чл. I, ал. I е посочено: „Толерантността означава зачитане, приемане и правилно оценяване на

богатото многообразие от култури в нашия свят и на всички форми и начини за проява на човешката същност. Толерантността укрепва чрез знанията, откритостта, общуването и свободата на мисълта, на съвестта и на убежденията. Толерантността е хармония в различието. Тя е не само морален дълг, но и политическа и правна потребност. Толерантността, като добродетел, която прави мира възможен, спомага за замяната на „културата на войната“ с „културата на мира“. В ал. 4 е записано: „Постоянството по отношение зачитането на човешките права, като проява на толерантност, не означава толерантност към социалната несправедливост, нито отказ от своите или отстъпчивост към чуждите убеждения. То означава, че всеки е свободен да се придържа към собствените си убеждения и признава това право и на останалите хора. То означава признаване на факта, че хората, различаващи се по естествен начин по своя външен вид, положение, реч, поведение и ценности, имат правото да живеят в съгласие и едновременно с това да запазят своята индивидуалност. То също така означава, че възгледите на един човек не могат да бъдат налагани на другите хора“.

Сред учените, които говорят и пишат за всеобща толерантност, бихме могли да споменем Платон, св. Аврелий Августин, Кузански, Еразъм Ротердамски, Джон Лок – „Писмо за толерантността“ (1689), Волтер – „Трактат за търпимостта“ (1763), Спиноза – „Теолого-политически трактат“ (1670), Кант – „Какво е просвещение“ (1784), Джон Стюарт Мил – „За свободата“ (1859), Ули Кимлика – „Либерализъм, общност и култура“ (1989), Тейлар – „Мултикултурализъм и политиките на признаване“ (1982) и десетки други. В есето си „Толерантност“ Волтер пише: „Раздорът е голямото зло на човешкия род, а толерантността е единственият изход от него. Това е свойството на човечността. Всички сме изпълнени със слабости и грешки. Нека взаимно да прощаваме нашите недоизказаности и недоразуменията, които вършим. Това е основен закон на човешката природа“.

А в „Трактат за толерантността“ отбелязва: „Нетолерантността е онова мрачно суеверие, което подтиква слабите души да приписват престъпления на всеки, който не мисли като тях“. И допълва: „Правото на нетолерантност е абсурдно и е варварско: това е правото на тигрите“⁽³⁾.

Нетолерантността е нетърпимост към всички различия, отричане на всяка чужда правота. Поначало трябва да бъдат изстрадани принципите на толерантността по отношение на другите хора, култури и религии. На Волтер принадлежи мисълта: „Ненавиждам мислите ви, но съм готов да умира за това да имате правото да се изкажете“. А нетолерантността означава: *ненавиждам мислите ви и съм готов да ви убия, за да не можете никога да ги изкажете*.

Толерантността е признаване на правото и свободата на другите да бъдат такива, каквито са, да изглеждат различно, да мислят и творят свободно. Главното е да се зачита тяхната идентичност. Или да се следва широко разпростра-

нената максима: *отнасяй се с другите така, както искаш те да се отнасят с теб*. Както всичко на този свят, и тази сентенция е относителна. Тя крие в себе си много истини. Но същевременно ни предупреждава „за опасността да разбираме универсалното през себе си – една особено голяма опасност, когато другият е чужденец, когато ние сме си у дома, а той не е“.

Толерантността означава мнение, желание, начин на живот, ценностна ориентация. Тя е необходимо условие за свободна конкуренция на различни идеи, ценности, личности, смелост пред истината и независимост на духа от всички форми на предразсъдъци и насилие. Формулата на толерантността означава способността да се изслушва чуждото мнение, без при това да си задължен непременно да се съгласяваш със събеседника.

Би могло да се твърди, че една от най-пълните дефиниции на толерантността дава Джон Лок: „Границите на държавната власт се определят от природата ѝ. За да я разберем, да си представим естественото състояние, в което са живеели хората преди възникването на държавата. В това състояние те биха се радвали на естествените права да живеят и ползват собствеността си, както намерят за добре, а когато някой наруши тези права – да потърсят възмездие. В случаите, в които нарушителят е по силен от ощетения обаче, това възмездие би се оказало невъзможно. Освен това, тъй като всеки съди сам за себе си, често би се случвало някой да счете, че наложеното му възмездие е несправедливо или прекомерно, и сам да поиска да потърси възмездие, което би довело до безкрайни войни на отмъщение. За да избегнат това, индивидите биха започнали да се сдружават в доброволни защитни организации. Държавата произлиза тъкмо от това свободно сдружение и следователно по природа има за цел да защитава естествените права на гражданите. Оттук тя е легитимна, доколкото не нарушава тези права“.

Интеркултурното образование е процес, в който участниците – представители на разнообразни етнически, расови, религиозни и социални групи и съобразно своите институционални роли, традиции и интереси, работят кооперативно, в дух на взаимозависимост и взаимно уважение, необходими за обединяването на страната и света. Ключовите думи за разбиране на интеркултурното образование са толерантност, уважение, другарство, разбиране, спазване на фундаменталните човешки права и свободи на различни по своята идентичност (религиозна, културна, етническа) хора. Възпитанието в толерантност ни позволява да се възприемаме един други такива каквито сме по произход, и заедно да работим за изграждане на толерантното общество. Толерантността не е отстъпка, примиряване – тя е уважение, разбиране на чуждото мнение. За да бъдеш толерантен, трябва да приемеш, че светът не е създаден само за теб.

Една добра образователна система е необходимо да уважава и включва културните различия. Не трябва да се очаква децата да пожертват собствената

си идентичност, а по скоро да се гордеят със себе си, семействата и културата си. За да развият самоуважение, децата трябва да бъдат възприемани като самоцели личности. В тази връзка е необходимо да се създаде среда, която да уважава, цени и използва приноса на всяко дете.

Принципът на оцеляването в един мултикултурен свят не се състои в това да мислиш, чувстваш като другия, за да се реализира сътрудничество, а във взаимното зачитане, приемане и правилно оценяване на богатото многообразие от култура. Предучилищната възраст е уникална по своята същност. Това е времето, когато може да се гради нещо ново и да се развива в широк мащаб заложеното у детето. През този период се разгръща емоционалната колоритност на детската личност и се стимулира интелектуалното и развитие. Това, което детето е възприело и преживяло в тази възраст, оставя трайни следи в крехката му душа и играе по-късно голяма роля за оформянето на неговата личност. Така е при всички независимо от изповядваната религия и от етноса.

Филиал „Незабравка“ – с. Три кладенци, се намира в район от разнородно население. Голяма част от децата са роми. Детската градина има добри традиции за възпитание в интеркултурна среда. Тя е място, където децата от различни етноси имат възможност да разгърнат индивидуалния си потенциал.

Нашата мисия е да подготвим децата за предизвикателствата на времето чрез стимулиране на техния потенциал и защита на правата им.

Всяка детска личност е уникална и има своите културни корени. Изучаването на други култури е полезно за развитие на перспективите за толерантност. Децата трябва да бъдат информирани за различията между хората, дължащи се на тяхната религиозна и етническа принадлежност. Те трябва да получават повече информация, свързана с бита, обичаите и традициите на различните етноси, живеещи в България, да могат, съпоставяйки празниците, да откриват общото и различното в тях, за да осъзнаят богатството и мъдростта, които се крият във всеки празник. Продължителният етнорелигиозен и културен контакт на битово равнище в нашия регион способства за взаимното разбирателство и уважаващо различията на другия съвместно съществуване. Добросъседските отношения между роми и българи намират най-голямата си проява във взаимното тачене на празниците, ромите споделят радостта около празнуването на Коледа и Великден, както и българите – на Васильовден и Ердилези.

Именно това толерантно съжителство искаме да пресъздаваме с децата от детската градина. Чрез зачитане на идентичността и творческия потенциал на децата от различните етноси, чрез проявения интерес от учителките към техните обичаи, бит и етнокултурна, мултиетническа среда се дава възможност за участие на всяко дете в организирани съвместно с родителите празници.

Пресъздадените традиции и обичаи в организирани празници в детската градина са фактор за изграждане на детската личност. Чрез празниците и обичаите връзката между поколенията остава силна и трайна. Избрахме тази

форма за работа, защото празничната обстановка позволява емоционално да се мотивира всяко дете. Чрез празниците и обичаите те възприемат, усвояват и анализират моралните ценности и добродетели.

Поставихме си следните задачи:

1. Утвърждаване в детската градина на атмосфера на културно опознаване.
2. Стимулиране на толерантност и сътрудничество, на уважение и приемане на различията.

Първите ни стъпки бяха за обогатяване на знанията на децата за българските и ромските обичаи. С информацията, свързана с българските обичаи, педагогическият персонал не срещна никакви трудности, тъй като учителките на групата имат дългогодишен опит в изучаване на българския фолклор. Децата знаеха много български народни песни, български народни приказки, пословици, поговорки, подходящи за тяхната възраст.

Пресъздаваме различни обичаи – лазаруване, коледуване, сурвакане.

Усилията на колектива се насочиха главно към изучаването на празниците и обичаите на ромския етнос. За целта поканихме възрастни хора от селото, които да запознаят децата как са празнували в миналото. Баба на дете от групата разказа на децата ромска приказка, която знае от своята баба, и легенда за ромите, дошли да живеят по нашите земи. Децата слушаха с интерес, задаваха въпроси, изживяваха неповторими мигове. След тази незабравима среща с миналото децата получиха много нови знания за ромския фолклор.

Храната е етнически белег, един от факторите за социално общуване на хората. За календарните и семейните празници и обичаи и двата етноса приготвят определени обредни ястия. За да запознаят децата с различните ястия, характерни за двата етноса, организирахме изложба „Трапезата на етносите“, която беше подготвена от майките и бабите.

Организирахме и проведохме празник „Ние живеем задружно“, посветен на толерантното отношение към различните култури. Обединихме се около идеята за пресъздаване на добросъседски отношения между българи и роми при пресъздаване на обичаите Васильовден и коледуване. Разделихме децата на две групи. Едната група бяха децата от ромското семейство. Те пресъздадоха обичая „посрещане на Васильовден“, а другата група – деца, които са българи и живеят в съседство с ромите, пресъздават коледуване. Празникът завършва с общо веселие, изпълнение на български народни хора.

В подготовката на празника се включиха не само родителите, а и хора от селото, които сами предложиха помощта си. Оказа се, че нашият ентузиазъм беше завладял мнозина. Трудност срещнахме при набавяне носии за ромския етнос, но желанието за изява вдъхнови родителите сами да ушийт носии за децата си.

Обстановката, в която се проведе празникът, беше типично битова. В единия край на сцената беше християнската къща (софра, битови черги, тъкана бебешка люлка, битови предмети), в другия – пресъздадена ромска къща

(софра, калени съдове, огнище). При пресъздаването на обичаите участваха и родителите.

Празничната атмосфера се усети в общото хоро, накарало всички в залата да станат и да заиграят въпреки различния си етнос. Самият празник беше реализиран наистина като мултикултурен диалог.

Изводите, които си направихме след реализиране на дейностите, са:

1. Съвместното общуване, опознаване и съпреживяване допринася за не-принудено възприемане на различията.

2. Привличането на родителите като партньори в работата на детската градина е от ключово значение за осъществяване на интеграционния процес.

3. Всяка етническа общност носи своите особености и те се променят както всичко около нас и затова трябва да обърнем внимание на отношението си към тях и начините, които прилагаме за социализацията на децата от различните етноси.

Независимо от своите етнически различия хората имат едни и същи причини за своите празници и едни и същи подбуди, за да ги празнуват. Посланията за любов, здраве, щастие, богатство са в основата на празниците на различните етнически групи. Смесът на опознаването им е да се акцентира върху общите ценности, символи и ритуални моменти в тях и да се привлече вниманието на децата върху онова, което свързва етносите, което се споделя от всички. Това извежда етносите от тяхното самозатваряне и изолация и довежда до нуждата от съвместяване и взаимно интегриране на различни култури. Когато познаваме не само своите семейни празници, обичаи и вярвания, но и тези на различните от нас, тогава ще открием не само колко много си приличаме, как взаимно сме си влияли през годините на съжителството, но и ще намерим повече поводи за празници.

БЕЛЕЖКИ

1. Конвенция на ООН за правата на детето.
2. Колева, И. (2008). Етнопсихологически модел на взаимодействието: дете – учител – родител, София.
3. Волтер, 1986 г. стр. 286.
4. Тахир, М. Интеграция и етническа толерантност. LiterNet.2011/2.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Кучуков, Нр. (2004). *Interkulturnoto obrazovanie na romskite detsa*. Sofia: Delfi [Кючуков, Хр. (2004). *Интеркултурното образование на ромските деца*. София: Делфи].

Ivanov, I. (1999). *Interkulturno obrazovanie*. Shumen: Aksios [Иванов, И. (1999). *Интеркултурно образование*. Шумен: Аксиос].

INTERCULTURAL EDUCATION – FROM THEORY TO PRACTICE

Abstract. The article concerns the human rights of children belonging to ethnic, linguistic and religious minority. The children from “Nezabravka” affiliate in Tri Kladentsi village form multi-ethnic group (Bulgarians and Roma). The beauty of the differences in language, religion and holidays might be felt if only there is a tolerance between the various ethnic groups. Traditions established in “Nezabravka” affiliate help educating the children in a multicultural environment. This is a place where children from various ethnic groups have the opportunity to discover and develop their potential and to live in friendly environment knowing their rights and protecting their own identity. In the article different traditions and customs, which help acquiring and understanding of moral values and virtues are described.

✉ **Mrs. Elenka Ivanova**
Kindergarden “Nezabravka”
Tri kladentsi village, Bulgaria
E-mail: e_ivanova60@abv.bg